

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΑΡΧΕΙΑΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ

## ΣΥΜΠΟΣΙΟ ΑΡΧΕΙΟΝΟΜΙΑΣ

Αρχεία και αρχειακοί:  
ένας ιστός

*Κέρκυρα, 11-13 Οκτωβρίου 1991*

ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΟΣ Ε. ΣΚΛΑΒΕΝΙΤΗΣ

ΟΙ ΑΝΑΓΚΕΣ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΚΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ  
ΚΑΙ ΤΑ ΟΡΙΑ ΤΗΣ ΑΡΧΕΙΟΝΟΜΙΑΣ

ΣΥΝΟΡΓΑΝΩΤΕΣ  
ΝΟΜΑΡΧΙΑ ΚΕΡΚΥΡΑΣ  
ΔΗΜΟΣ ΚΕΡΚΥΡΑΙΩΝ  
ΑΡΧΕΙΑ ΝΟΜΟΥ ΚΕΡΚΥΡΑΣ

ΑΘΗΝΑ 1992

ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΟΣ Ε. ΣΚΛΑΒΕΝΙΤΗΣ

## ΟΙ ΑΝΑΓΚΕΣ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΚΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ ΚΑΙ ΤΑ ΟΡΙΑ ΤΗΣ ΑΡΧΕΙΟΝΟΜΙΑΣ

Μέ πολλούς δισταγμούς παρουσιάζω στο Συμπόσιό μας πράγματα γνωστά και προβλήματα τόσο των αρχείων όσο και της ιστορικής έρευνας στον τόπο μας για τα όποια, σταθμίζοντας τις σημερινές προϋποθέσεις, δύσκολα μπορούμε να ελπίζουμε σε γρήγορες και ικανοποιητικές λύσεις: και όμως είμαστε υποχρεωμένοι και να τις δραματιστούμε και να οργανώσουμε προς αυτή την κατεύθυνση τις δυνάμεις μας αποτελεσματικά.

“Αν είναι κάτι πού μάς θερμαίνει σ’ αυτή την προσπάθεια είναι η μεγάλη πρόοδος στο κεφάλαιο αρχεία πού συντελέστηκε τα τελευταία χρόνια: οι άνθρωποι, πού υπηρετούν με ένθουςιασμό τα αρχεία, τό νέο νομικό πλαίσιο, ή βούληση νά λυθούν τά προβλήματα της υλικοτεχνικής υποδομής. Όλα αυτά μπορεί νά δείχνουν διαφόρων βαθμών συνειδητοποιήσεις, πού πραγματοποιήθηκαν στην κοινωνία μας, τά τελευταία είκοσι χρόνια και ανάγκασαν τό κράτος νά εγκαταλείψει τή βαθιά του αδιαφορία για τόν τομέα αυτό της ευθύνης του: τά αρχεία και γενικότερα τά τεκμήρια της ιστορικής μνήμης. Όσοι ζήσαμε από κοντά αυτές τις αλλαγές στις νοοτροπίες, τις βήμα-βήμα υποχωρήσεις των αντιδράσεων, καταλάβαμε τις δυσκολίες των εκσυγχρονιστικών προσπαθειών, πού βρίσκουν αντιπάλους, και στά δευτερότερα θέματα, τις συμμαχίες, συχνά ετερόκλητων στοιχείων της κοινωνίας: από τις αρχαϊκού τύπου αδράνειες ως τις μαχητικές εκφράσεις συμφερόντων προσώπων και ομάδων. “Αλλωστε, ας μήν ξεχνούμε, ότι και τά τελευταία χρόνια έχουμε περιπτώσεις βίαιης καταστροφής ή απειλής καταστροφής αρχειακού υλικού, πού δέν μπορεί νά χαρακτηριστούν μεμονωμένες επειδή είναι κατ’ έξοχήν διακεκριμένες: ή εξαφάνιση φακέλων των ύπουργείων κατά τις αλλαγές των κυβερνήσεων, τό κάψιμο των φακέλων της Ασφάλειας τό 1989 και πρόσφατα ό κίνδυνος νά καταστραφούν ή νά αποθηκευτούν τά αρχεία των πιστωτικών ιδρυμάτων της χώρας, καθώς οι διοικήσεις των Τραπεζών διέλυσαν ή συρρίκνωσαν τούς φορείς έρευνας, πού είχαν ιδρύσει και τούς είχαν αναθέσει τήν όργάνωση των δικών τους ιστορικών αρχείων. Τό κράτος τό

ίδιο επιτρέπει στὸν ἑαυτό του νὰ παρανομεῖ στὸ ὄνομα ὑψηλῶν σκοπιμοτήτων ἀλλὰ καὶ ἐξ αἰτίας ἀμάθειας καὶ ἀδιαφορίας<sup>1</sup>.

Καὶ πρέπει ἴσως νὰ τὸ σημειώσουμε, παραμερίζοντας τοὺς κανόνες τῆς σεμνότητος στὴν παρουσίαση ἐκείνων πού κι ἐμεῖς συμμετείχαμε, ὅτι ὅσοι πῆραν μέρος στὴν προσπάθεια κατάκτησης μιᾶς νέας ἀντίληψης γιὰ τὴν ἱστορία καὶ ἀπομακρύνθηκαν ἀπὸ τὴν καθιερωμένη ὁδὸ, πού χάραξε ὁ κυρίαρχος ἱστοριογραφικός ἀλλὰ καὶ ὁ περὶ ἀρχαιονομίας κανονιστικός λόγος καὶ οἱ ἀντίστοιχες πρακτικές στὸν τόπο μας, ἀναζήτησαν λύσεις πιεσμένοι ἀπὸ τὶς ἐρευνητικές τοὺς ἀνάγκες, καὶ τὶς συλλογικές, μέσα ἀπὸ τοὺς ἐρευνητικούς φορεῖς πού ἐργάζονταν, ἀλλὰ καὶ τὶς προσωπικές ἀναζητήσεις, πού δέχονταν τὴν ὁσμωση καὶ τῶν εὐρωπαϊκῶν κατορθωμένων. Διάλεξαν νὰ γίνουν καὶ ἱστοριοδίφες καὶ ἀρχειονόμοι, ἀφοῦ ἦταν ἀνάγκη νὰ ἀποκτήσουμε ἱστορικές πηγές πληρέστερες καὶ φερέγγυες, γιὰ προσεγγίσεις λιγότερο τυχαῖες καὶ λιγότερο ἀποσπασματικές<sup>2</sup>.

Στὴν πρώτη ἐνότητα τοῦ Συμποσίου μας παρακολουθήσαμε τὴν περιγραφή τῶν προβλημάτων ἀλλὰ καὶ τὸ σχεδιασμὸ γιὰ τὴν δημιουργία τοῦ ἐθνικοῦ δικτύου ἀρχείων, ἐνῶ τὸ ἄρθρο 40 τοῦ νόμου γιὰ τὰ ἀρχεῖα, πού ἰσχύει ἀπὸ τὸ Μάιο τοῦ 1991, ἐπιτάσσει: «Τὰ Γ.Α.Κ. ὑποχρεοῦνται νὰ καταρτίζουν καὶ νὰ θέτουν στὴ διάθεση τῶν μελετητῶν καταλόγους τῶν ἀρχειακῶν συλλογῶν τῶν ὁποίων ἔχουν τὴν ἐπιμέλεια μέ τὴ μορφή Ἐθνικοῦ Εὐρετηρίου Ἀρχείων».

Μέ τὸ ἐθνικὸ δίκτυο καὶ τὸ ἐθνικὸ εὐρετήριο ἀρχείων ὅλες οἱ πληροφορίες γιὰ τὸ ἀρχειακὸ ὕλικό, πού μπορεῖ νὰ καταγράψει ἡ ἀρχειακὴ ὑπηρεσία, θὰ γίνονται μαζί μέ τὸ ἴδιο τὸ ὕλικό προσιτὰ στὴν ἱστορικὴ ἔρευνα. Ἀπὸ τὸ στοιχειῶδες ἀπογραφικὸ δελτίο τοῦ ἀρχειακοῦ δέματος, ὡς τὸ πληρέστερο τοῦ φακέλου κ.λπ. Ὅλα αὐτὰ τὰ δελτία διασυνδεδεμένα μέ τὴ βοήθεια τῆς μηχανογράφησης μποροῦν νὰ πλαταίνουν καὶ νὰ βαθαίνουν σέ ἀκρίβεια καὶ ποσότητα στοιχείων ἀπὸ τὰ νέα ἢ τὰ ἀναλυτικότερα δελτία πού θὰ προστίθενται. Γιὰ τὴν ὥρα τὰ δημοσιεύματα ἀρ. 17 καὶ 18 τῆς Βιβλιοθήκης τῶν Γ.Α.Κ. πού ἐκδόθηκαν τὸ 1990 μᾶς ἔδωσαν τὴν τυπολογία αὐτῶν τῶν πληροφοριῶν, πού θὰ τίς θέλαμε

1. Φίλιππος Ἡλιοῦ, *Οἱ φάκελοι*, Ἀθήνα, Θεμέλιο, 1989, 31 σ. Σπύρος Ἀσδραχὰς κ.ἄ., *Σύγχρονα Ἀρχεῖα, φάκελοι καὶ ἱστορικὴ ἔρευνα*, Ἀθήνα, Ἑταιρεία Μελέτης Νέου Ἑλληνισμοῦ, 1991, 72 σ.

2. Εὐτυχία Δ. Λιάτα, *Γενικὸ Εὐρετήριο τοῦ Ἱστορικοῦ Ἀρχείου τῆς Ἐθνικῆς Τραπεζῆς*, Ἀθήνα, Μορφωτικὸ Ἰδρυμα Ἐθνικῆς Τραπεζῆς, 1980. Τριαντάφυλλος Ε. Σκλαβενίτης, «Δημοτικὸ Ἀρχεῖο Ναυπλίου. Ἐπισήμανση ταξινόμηση καὶ ἀξιοποίηση ἀπὸ τὸ ΚΝΕ/ΕΙΕ», *Πρακτικά Β' Διεθνoῦς Συνεδρίου Πελοποννησιακῶν Σπουδῶν*, 3 (1981-82) 329-333. Ὁ ἴδιος, *Εὐρετήριο Δημοτικοῦ Ἀρχείου Ναυπλίου 1828-1899*, Ἀθήνα, ΚΝΕ/ΕΙΕ, ἀρ. 29, 1984, σ. ιγ' κθ'. Χρήστος Λοῦκος - Πόπη Πολέμη, *Ὁδηγὸς Δημοτικοῦ Ἀρχείου Ἐρμούπολης 1821-1949*, Ἀθήνα, Ἑταιρεία Μελέτης Νέου Ἑλληνισμοῦ, 1987, σ. ζ' - κγ'. Σοφία Ματθαίου, «Ἀρχειακὴ πολιτικὴ καὶ ἱστορικὴ ἔρευνα», *Μνήμων* 12 (1989) 212-216 καὶ *Σύγχρονα Θέματα*, τχ. 35-37 (Δεκ. 1988) 137-139.

πλουσιότερες. Έχουν τό πλεονέκτημα ὅτι βγαίνουν πολύ κοντά στήν ὥρα τῆς ἀπογραφῆς ἢ ταξινόμησης τοῦ ὕλικου καί δίνουν ἀμέσως τίς σχετικές πληροφορίες<sup>3</sup>. Καί ἐδῶ ἄς μοῦ ἐπιτραπεῖ νά σημειώσω ὅτι ὑπάρχουν σέ ἄρκετά ἀρχεῖα γενικά ἀπογραφικά διαγράμματα μεγάλου μέρους ἢ τοῦ συνόλου τοῦ ὕλικου τους ἢ ἐπὶ μέρους λεπτομερέστερες καταγραφές τοῦ ἀρχεῖακοῦ ὕλικου, πού ἂν ἐκδοθοῦν θά ἀλλάξουν τή γνώμη μας γιά τό διαθέσιμο στήν ἐρευνα ἀρχεῖακό ὕλικό<sup>4</sup>.

Εἶναι τόσο μεγάλη ἡ ἀνάγκη νά ἐντοπιστοῦν καί νά ἀπογραφοῦν οἱ ὄγκοι τοῦ ὕλικου, ἰδιαίτερα τῶν σύγχρονων ἀρχείων, πού κινδυνεύει καθημερινά νά καταστραφεῖ, ὥστε οἱ ἱστορικοί θά πρέπει νά εἴμαστε οἱ τελευταῖοι, πού θά ζητήσουμε νά ἀπασχοληθοῦν οἱ λίγοι ἄνθρωποι, πού διαθέτει σήμερα ἡ ἀρχεῖακή ὑπηρεσία στόν τόπο μας, μέ τήν λεπτομερή ταξινόμηση καί εὑρετηρίαση τῶν παλαιότερων περιόδων· ὥστόσο μπορούμε νά ἀπαιτήσουμε τήν ὁλοκλήρωση τῶν πρώτων ἀπογραφικῶν καί ταξινομικῶν ἐργασιῶν, ὥστε νά φθάσει τό ὕλικό στά χέρια τῶν ἐρευνητῶν. Μοιάζει ἀπίστευτο ὅτι τμήματα ἀρχεῖακοῦ ὕλικου τῶν ὑπουργείων τῶν πρώτων δεκαετιῶν ἀπό τήν ἴδρυση τοῦ ἐλληνικοῦ κράτους δέν εἶναι ἀκόμη διαθέσιμα γιά τήν ἱστορική ἐρευνα, μέ ἀποτέλεσμα οἱ σχετικές μελέτες νά στηρίζονται σέ δευτερότερες πηγές ἐλληνικές καί κυρίως ξένες.

Δέν ξέρω πόσο γρήγορα μπορούμε νά ἐλπίζουμε ὅτι θά ἀποκτήσουμε μηχανογραφημένα ταξινομικά δελτία κατά φάκελο. Αὐτό θά εἶναι βέβαια μιά λύση πού θά μᾶς ἐβγαζε ἀπό τή φροντίδα τῆς σύνταξης εὑρετηρίων, τά ὁποῖα θά μπορούσαν νά θεωρηθοῦν πολυτέλεια, ἂν σκεφτεῖ κανεῖς τά μεγέθη τοῦ ἀρχεῖακοῦ ὕλικου, πού πρέπει νά γίνει προσιτό στους ἐρευνητές, καί μάλιστα τίς δυνατότητες πού δίνει ἡ μηχανογράφηση τῶν ταξινομικῶν δελτίων μέ πολλαπλή διασύνδεση τῶν στοιχείων τους, τοπική, χρονική, ποιοτική. Βέβαια τό εὑρετήριο εἶναι ἡ ὀριακή ἐπίδοση τῆς ἀρχεῖονομίας, ἔργο σύνθεσης, ὅπως σημειώνεται κιόλας ἀπό τό 1961 στό γαλλικό ἔργο *Ἡ Ἱστορία καί οἱ μέθοδοί της*: «Εἶναι μιά εὐφυής κατασκευή, πού ὑπακούει σέ μιά ἐσωτερική δομή. Δέν περιγράφει μεμονωμένα ἔγγραφα σύμφωνα μέ τήν τυχαία διάταξη πού ἔχουν στά ράφια, ἀλλά ἐπιδιώκει νά τά συγκεντρώσει σέ ομάδες ἢ τουλάχιστον νά καταστήσει ἐμφανεῖς τοῦς δεσμούς πού τά συνδέουν μεταξύ τους. Δέν περιορίζεται στό νά ἀπαριθμή-

3. Δημόσια Ἀρχεῖα - Ἀρχεῖακές Συλλογές (Ἰούνιος 1989 - Μάρτιος 1990), Ἀθήνα, Βιβλιοθήκη Γενικῶν Ἀρχείων τοῦ Κράτους, ἀρ. 17, Ἰούλιος 1990, 80 σ. Δημόσια Ἀρχεῖα - Ἀρχεῖακές Συλλογές (Ἀπρίλιος - Σεπτέμβριος 1990), Ἀθήνα, Βιβλιοθήκη Γενικῶν Ἀρχείων τοῦ Κράτους, ἀρ. 18, 1990, 64 σ. Τόν Δεκέμβριο τοῦ 1991 κυκλοφόρησε: Δημόσια Ἀρχεῖα - Ἀρχεῖακές Συλλογές (Ὀκτώβριος 1990 - Μάρτιος 1991), Ἀθήνα, Βιβλιοθήκη Γενικῶν Ἀρχείων τοῦ Κράτους, ἀρ. 20, Ἰούλιος 1991, 91 σ.

4. Πρὸς αὐτή τήν κατεύθυνση στρέφονται ἄρκετά ἀπό τά δημοσιεύματα πού περιέχονται στήν *Επετηρίδα τῶν Γενικῶν Ἀρχείων τοῦ Κράτους 1990*, Ἀθήνα, Βιβλιοθήκη τῶν Γενικῶν Ἀρχείων τοῦ Κράτους, 1991, 188 σ. (κυκλοφόρησε τό Δεκέμβριο τοῦ 1991).

σει καί νά περιγράψει· ἐξηγεῖ. Δέν καλύπτει μιά πρακτική ἀνάγκη μόνο, ἀλλά ἀκόμη καί κυρίως μιάν ἀνάγκη ἐπιστημονική».

Ἡ ἱστορική ἐρευνα στόν τόπο μας καί ἰδιαίτερα ἡ ἐρευνα γιά τόν Νεώτερο Ἑλληνισμό στή διαχρονική του πορεία, συναντᾷ προβλήματα πρωταρχικά, καθώς εἶναι λίγες οἱ δεκαετίες πού ἀσκεῖται συστηματικά, οἱ ἐρευνητικοί φορεῖς εἶναι ἐλάχιστοι καί οἱ «ἐρασιτέχνες» καί ἐπαγγελματίες, πού ἀσχολήθηκαν μ' αὐτήν, λίγοι. Ἐτσι λείπουν τά ἀπαραίτητα ἐγχειρίδια σέ μεγάλο βαθμό: τά λεξικά, οἱ κατάλογοι, οἱ βιβλιογραφίες, τά εὐρετήρια, τά χρονολόγια.

Τά ἀρχεῖα, καί μάλιστα ὅσα διατηρήθηκαν μέ ὑψηλό βαθμό πληρότητας, μποροῦν νά ἀπαντήσουν σέ πολλά ἀπό τά πρακτικά ἐρωτήματα τοῦ ἐρευνητῆ. Ἡ δυσκολία τῆς ἀναδίφησης τῶν μεγάλων ὀγκῶν τοῦ ἀρχεῖακοῦ ὑλικοῦ, γιά νά συλλεχθοῦν αὐτές οἱ πληροφορίες, γεννᾷ πολλές φορές καί μάλιστα χωρίς ὄρια, τά αἰτήματα γιά λεπτομερέστατη εὐρετηρίαση. Αἰτήματα, πού καί ἀπραγματοποιήτα εἶναι ἀλλά καί ἂν πραγματοποιηθοῦν κινδυνεύουν δίπλα στό ἄπειρο τῶν ἀρχείων νά σωρεύσουν τό ἄπειρο τῶν πληροφοριῶν. Ἀπό τήν ἴδια ἀνάγκη μποροῦμε νά ὀδηγηθοῦμε στήν ἀλόγιστη μεταγραφή καί ἔκδοση τῶν ἀρχείων. Ὅλα αὐτά μποροῦν νά ἀποφευχθοῦν μόνο μέ τή βαθύτερη γνώση τοῦ ἀρχεῖακοῦ ὑλικοῦ καί μέ τόν προσδιορισμό τῆς τυπολογίας του. Ὁ βαθμός πού θά φθάσει ἡ ταξινόμηση καί ἡ εὐρετηρίαση μπορεῖ, γιά νά οἰκονομηθοῦν δυνάμεις, νά εἶναι ἀνάλογος τῆς ποσότητας καί τῆς ποιότητας τῶν πληροφοριῶν πού μποροῦν νά ἀντληθοῦν. Ἐνα παράδειγμα:

Οἱ φάκελοι γιά τήν καταστροφή τῆς ἀκρίδας, πού τούς βρίσκουμε κάθε χρόνο σέ κάθε νομαρχιακό καί δημοτικό ἀρχεῖο, ἀλλά καί στό ἀρχεῖο τοῦ Ὑπουργείου Ἐσωτερικῶν τοῦ 19ου αἰ., μποροῦν νά περιγραφοῦν μέ λίγες λέξεις· τίς πολλές ἂν χρειαστεῖ θά τίς γράψει ὁ ἱστορικός τῆς γεωργίας στή μελέτη του, ἀφοῦ δεῖ, ἔτσι κι ἄλλιῶς, ὅλους τούς φακέλους.

Οἱ φάκελοι ὅμως πού ἀναφέρονται στίς δημοτογραφήσεις — πολιτογραφήσεις, ἂν ἀποδελτιωθοῦν κατά πρόσωπο καί κατά τά ἀναγραφόμενα ἐπιμέρους στοιχεῖα τους, θά μᾶς δώσουν ἐπεξεργασμένα προσωπογραφικά στοιχεῖα, συχνά μοναδικά, καθὼς καί δημογραφικά στοιχεῖα, ἔτοιμα γιά πολλαπλές προσεγγίσεις.

Εἶναι φανερό ὅτι ξεφύγαμε ἀπό τά ὄρια τῆς ἀρχειονομίας καί μπήκαμε σέ ἐπεξεργασίες τοῦ ἀρχεῖακοῦ ὑλικοῦ γιά νά ὑπηρετηθοῦν ἀνάγκες καί στρατηγικές σκοπιμότητες τῆς ἱστορικῆς ἐρευνας. Ἀλλά ἂν αὐτές οἱ εὐρετηριάσεις ἦταν

---

5. Encyclopédie de la Pléiade, *Ἱστορία καί μέθοδοί της*, Διεύθυνση Charles Samaran, τ. Γ' *Διατήρηση καί παρουσίαση τῶν μαρτυριῶν*, μετάφραση Παναγιώτη Ἀναστασόπουλου, Ἀθήνα, Μορφωτικό Ἰδρυμα Ἐθνικῆς Τράπεζας, 1987: Gilbert Ouy, «Τά ἐργαλεῖα τῆς ἐρευνας», σ. 185. Ἡ ἀσάφεια τῶν ὀρων «εὐρετήριο» καί «κατάλογος» ἀρχείου στά ἑλληνικά δημιουργεῖ μεταφραστικά προβλήματα. Ἡ πρότασή μου: catalogue = εὐρετήριο — ὀδηγός· inventaire = κεφαλαιώδης καταγραφή — εὐρετήριο· καί παράλληλα: catalogue = ἀναλυτικός κατάλογος.

μόνο υπόθεση των έρευνητών δεν θά τό συζητούσαμε σέ ένα συμπόσιο άρχειονομίας. Ένα έθνικό κέντρο τεκμηρίωσης των άνθρωπιστικών έπιστημών, πάντα παραμένει αίτημα, όσο και άν μοιάζει σήμερα περισσότερο μέ όνειρο. Αυτό θά μπορούσε νά αναλάβει τέτοια έργα. Ο άρχειακός όμως γνωρίζει τίς τυπολογίες του ύλικού πού ταξινομεί, έπομένως στή συζήτηση κατά τήν όποία θά καθοριστούν οί προτεραιότητες, οί τύποι και οί βαθμοί των εύρετηριάσεων, πρέπει νά έχει βαρύνοντα λόγο και νά είναι συνεργάτης στήν πραγματοποίηση.

Άς περάσουμε τώρα στό ξετύλιγμα τριών άλλων ζητημάτων κοινών γιά τούς άρχειακούς και τούς μελετητές.

1. Εύρετήριο των έλληνικών άρχείων μέ βιβλιογράφηση των καταλόγων των εύρετηρίων και των σημαντικότερων άναφορών γιά κάθε άρχείο.

Πέρασαν 35 χρόνια από τό πρώτο σχεδίασμα του Νικολάου Τωμαδάκη *Περί άρχείων έν Έλλάδι και της άρχειακής ύπηρεσίας* και παρόλες τίς συμβολές πού άκολούθησαν, σήμερα χρησιμοποιείται τό *Διάγραμμα των άρχειακών πηγών της Νεοελληνικής Ιστορίας* του Γεωργίου Πλουμίδη, πού είναι αρκετά παλιωμένο (3η του έκδοση τό 1983), αλλά και έξ αίτίας των «διδασκτικών» του στόχων και του πρόχειρου τρόπου πού συντάχτηκε, δεν μπορεί νά ίκανοποιήσει τίς ανάγκες πού θέλουμε νά καλύπτει ένας όδηγός των άρχείων<sup>6</sup>. Τό αίτούμενο λοιπόν παραμένει και ή άρχειακή ύπηρεσία μπορεί νά βοηθήσει οίκοδομώντας ένα μηχανισμό «αυτογνωσίας» όλων των άρχείων της χώρας καθώς οί προϊστάμενοι των περιφερειακών άρχείων και των κεντρικών θά κληθούν νά συντάξουν ένα συνοπτικότερο διάγραμμα του άρχείου τους και νά συγκεντρώσουν τίς άπαραίτητες βιβλιογραφικές άναφορές, πού θά είναι και εύκαιρία νά συγκεντρωθούν και νά άποτελέσουν τόν πυρήνα μιās ειδικής βιβλιοθήκης, πού είναι άπαραίτητη σέ κάθε άρχείο. Τήν τυποποίηση και των περιγραφών και των βιβλιογραφικών ένδειξεων θά μπορούσε νά κανονίσει και νά ένοποιήσει αλλά και νά συμπληρώσει ή κεντρική ύπηρεσία. Μέ αυτό τόν τρόπο θά μπορούσαμε νά άποκτήσουμε ένα φερέγγυο όδηγό των κρατικών άρχείων και νά έλπίζουμε σέ μιá μελλοντική έκδοση και γιά τά υπόλοιπα άρχεία, δημόσια και τά ιδιωτικά.

2. Βιβλιογραφία — κατάλογος των έγγραφων πού έκδόθηκαν κατά άρχείο ή κατά θέμα.

Ο Paul Marc τύπωσε στό Μόναχο τό 1903 τό Σχέδιο ενός *corpus* μεσαιωνικών και νεοελληνικών γραμμάτων (έπιστολών, έγγραφων). Τό σχέδιο αυτό, παρόλες τίς προσθήκες στό έργο, πού δημοσιεύτηκαν τά άμέσως έπόμενα χρόνια, από τόν

6. Νικόλαος Β. Τωμαδάκης, «Περί Άρχείων έν Έλλάδι και της Άρχειακής Ύπηρεσίας», ΔΙΕΕ 11 (1956) 1-42. Γεώργιος Σ. Πλουμίδης, *Διάγραμμα των Άρχειακών Πηγών της Νεοελληνικής Ιστορίας*, Άθήνα 3 1983, 43 σ. Δέσποινα Λούκου (έπιμέλεια), *Έλληνικά Άρχεία. Τά περιεχόμενα 100 άρχειακών συλλογών*, Άθήνα, Ύπουργείο Πολιτισμού, Διεύθυνση Προγραμματισμού και Μελετών, 1988, ιδ' + 58 σ. (πολυγραφημένο· οί πληροφορίες προέρχονται από άπαντήσεις των άρχειακών συλλογών σέ έρωτηματολόγιο πού έστειλε τό 1980 τό Ύπουργείο).

Σπ. Λάμπρο, τόν 'Αθ. Παπαδόπουλο-Κεραμέα, τόν Νίκο Βέη καί άλλους μελετητές<sup>7</sup>, δέν ανανεώθηκε ποτέ ριζικά, ούτε άλλος μελετητής τόλμησε νά καταπιστεί μέ παρόμοιο ἐγχείρημα, παρόλο πού ὁ Marcel Richard, πενήντα σχεδόν χρόνια ἀργότερα, σύνταξε τό πολύτιμο *Répertoire* γιά τά ἑλληνικά χειρόγραφα, ἔργο πού δυστυχῶς μένει περίπου τρία χρόνια χωρίς ἐνημέρωση<sup>8</sup>. Δέν νομίζω ὅτι σήμερα μπορούμε νά περιμένουμε ἕναν Marc ἢ ἕναν Richard γιά τά νεοελληνικά ἀρχεῖα. Ὁ Μανοῦσος Μανούσακας τό 1963 τύπωσε τήν ὁλοκληρωμένη μορφή μιᾶς βιβλιογραφίας τῶν ἑλληνικῶν ἀρχείων καί χειρογράφων τοῦ 'Αγίου Ὁρους<sup>9</sup>. Ἀλλά καί αὐτή ἡ ὑποχώρηση στό μερικότερο δέν βρῆκε συνεχιστές. Ἐτσι ὁ σημερινός μελετητής καί ἐκδότης ἀρχεῖακοῦ ὑλικοῦ βασίζεται μόνο στίς γνώσεις του καί σημειώνει «ἀνέκδοτο, ὅσο γνωρίζω» κινδυνεύοντας νά ἐκδώσει, γιά δεύτερη ἢ γιά τρίτη φορά, ἐκδομένα κι ἀκόμη νά ἐτοιμάζει γιά ἐκδοση ἀρχεῖακο ὑλικό καί νά τό δεῖ νά δημοσιεύεται ἀπό ἄλλο συνάδελφο, πού μοχθοῦσε παράλληλα. Τά ἀρχεῖα στόν τόπο μας θά μπορούσαν νά βοηθήσουν καί σ' αὐτό τόν τομέα ὀργανώνοντας καλύτερα τή λειτουργία τοῦ ἀναγνωστηρίου καί τῆς βιβλιοθήκης τους: μιά καρτέλα κατά κατάστιχο, κώδικα ἢ φάκελο, ὅπου θά σημειώνονται οἱ ἀναγνώστες καί αὐτοί πού φωτογράφησαν τό ὑλικό, ἕνα ἀρχεῖο τῶν αἰτήσεων γιά ἀνάγνωση ἀρχεῖακοῦ ὑλικοῦ μέ περισσότερα στοιχεῖα ἀπό τούς ἀριθμούς τῶν φακέλων, ἕνας μηχανισμός γιά νά ἐξασφαλίζει σέ μεγαλύτερο βαθμό τήν ἀποστολή στή βιβλιοθήκη τοῦ ἀρχείου τῶν δημοσιευμάτων μέ χρήση ἀρχεῖακοῦ ὑλικοῦ, πού δέν θά ταξινομοῦνται ἀπλῶς στά ράφια ἀλλά τά στοιχεῖα τους θά περνοῦν στό παραδοσιακό ἢ τό μηχανογραφημένο δελτίο τοῦ ἀντίστοιχου κατάστιχου, κώδικα ἢ φακέλου. Γιά νά γίνουν ὅλα αὐτά ἴσως φανοῦν χρήσιμες καλά σχεδιασμένες αἰτήσεις γιά συμπλήρωση ἀπό τούς μελετητές οἱ ὁποῖες θά μηχανογραφοῦνται.

3. Ἔφησα τελευταῖο τό θέμα τῆς εὑρετηρίας τῶν Περιεχομένων τῶν Γ.Α.Κ., πού ἐξέδωσε σέ 6 τόμους καί χιλιάδες σελίδες ἀπό τό 1972 ὡς τό 1976 ὁ

7. *Plan eines Corpus der Griechischen Urkunden des Mittelalters und der neueren Zeit (Bestimmt zur Vorlage bei der zweiten Allgemeinen Sitzung der Association Internationale des Académies, London 1904)*, München, Verlag der Akademie Königl. Bayerische der Wissenschaften, 1903, 124 σ.: σ. 5-11 Εἰσαγωγή C. Jirecek - K. Krumbacher· σ. 13-105 Register über das Byzantinische und Neugriechische urkundenmaterial, eingefestigt mit Unterstützung des Thereianosfonds der Königl. Bayerischen Akademie der Wissenschaften von Paul Marc· σ. 106-123 Spyridion Lampros, Nachträge und Berichtigungen. Οἱ Προσθήκες δημοσιεύτηκαν στό π. *Byzantinische Zeitschrift* 13 (1904) 697-698 (P. Marc)· 14 (1905) 384-399 ('Αθανάσιος Παπαδόπουλος-Κεραμεύς)· 15 (1906) 446-490 (Νίκος Α. Βέης)· 15 (1906) 490-494 (R. G. Salomon)· καί 17 (1908) 312 (P. Marc).

8. Marcel Richard, *Répertoire des Bibliothèques et des catalogues de Manuscrits grecs*, Παρίσι<sup>1</sup> 1948, <sup>2</sup>1958. Ὁ ἴδιος, *Supplément I (1958-1963)*, Παρίσι 1964.

9. Μ. Ι. Μανούσακας, «Ἑλληνικά χειρόγραφα καί ἔγγραφα τοῦ 'Αγίου Ὁρους. Βιβλιογραφία», *ΕΕΒΣ* 32 (1963) 377-419· ἡ πρώτη μορφή τό 1958.

τότε Διευθυντής των Γ.Α.Κ. Κωνσταντίνος Διαμάντης. Τήν ικανοποίηση, πού ἔφερε στήν ἐπιστημονική κοινότητα ἡ ἔκδοση γιά πρώτη φορά τόσο ἀναλυτικῶν καταλόγων τῆς συλλογῆς τῶν Γ.Α.Κ. καί τῆς Συλλογῆς Γιάννη Βλαχογιάννη, τή μάρανε ἡ διαπίστωση ὅτι δεκαπέντε χρόνια τά βιβλία αὐτά δέν χρησιμοποιοῦνται συστηματικά γιατί ἀπαιτοῦν ἐπίμονους μόνο ἀναγνώστες καί δέν μποροῦν νά χρησιμοποιηθοῦν ὡς ἐργαλεῖα.

Εἶναι δύσκολο ἔργο ἀλλά ἀναγκαῖο ἡ σύνταξη ἑνός εὔρετηρίου ὁλόκληρου αὐτοῦ τοῦ ἔργου πού περιλαμβάνει χιλιάδες πληροφορίες, οἱ ὁποῖες εἶναι ἀδύνατο νά ἀντληθοῦν ἀπό ἄλλοῦ ἢ νά τυπωθεῖ γρήγορα ἄλλο ἔργο γιά νά τό ἀντικαταστήσει. Ἡ ἐργασία τῆς εὔρετηρίασης, στό σχεδιασμό καί στήν ἐκτέλεσή της, εἶναι ἔργο ὑψηλῆς λογιισύνης, γιά νά διορθωθοῦν οἱ ἀδυναμίες τοῦ εὔρετηριαζόμενου ἔργου καί ἀπαιτεῖ τή συνεργασία μελετητῶν καί ἀρχειονόμων<sup>10</sup>.

Ἀφήνοντας χρόνο γιά τόν πάντα χρήσιμο διάλογο, περιόρισα τόν κατάλογο τῶν παραδειγμάτων ἀντλώντας ἀπό τή μεγάλη σειρά τῶν προβλημάτων τῆς ἱστορικῆς ἔρευνας, πού θά μπορούσαν νά καταγράψουν καί οἱ μελετητές καί οἱ ἀρχειονόμοι. Ὁ προβληματισμός καί ὁ διάλογος στά προβλήματα τῆς δουλειᾶς μας, ἐκτός τῶν σοφότερων λύσεων πού εἶναι δυνατό νά προσφέρει, βοηθᾷ νά ξεπεραστοῦν καί κάποιες ἀπό τίς νοοτροπικές ἀδράνεις καί ἀναστολές, πού δέν μᾶς ἐπιτρέπουν τή συνεργασία καί τό γενναῖο σχεδιασμό, ὁ ὁποῖος θά ἐνσωματώνει στῆς συνέχεια τά κατορθωμένα καί τά δικά μας ἔργα. Μέ ὄραμα καί προοπτική.

10. Τεμαχίζοντας καί ἀνακατατάσσοντας τοὺς πίνακες περιεχομένων τῶν τόμων 9-16 τῆς Βιβλιοθήκης τῶν Γ.Α.Κ., κυκλοφόρησα τό 1982 στά χέρια συναδέλφων καί φίλων στοιχειώδη ὁδηγὸ γιά τὴν πρόσβαση στό ἔργο (18 σ. φωτοτυπίες). Βλ. τώρα καί Μαριάννα Κολυβά-Καραλέκα, *Σχεδιάσμα — ὁδηγὸς τῶν Γενικῶν Ἀρχείων τοῦ Κράτους*, Ἀνάτυπο ἀπὸ τὸν τιμητικὸ τόμο Ἀφιέρωμα στὸν πανεπιστημιακὸ δάσκαλο Βασίλειο Σφυρόερα, Ἀθήνα 1991, 46 σ. Τό αἶτημα εὔρετηρίασης τῶν Περιεχομένων τῶν Γ.Α.Κ., ὅπως περιγράφηκε ἐδῶ, παραμένει.